

‘Emand Draakoni järglane’ — kas anonüümne Kiši kuningas/kuninganna või Kiši valitseja(nna) laps?

Vladimir Sazonov

Abstract

‘The offspring of Lady Dragon’ – an anonymous King/Queen of Kish or a child of the ruler of Kish?

KEYWORDS: *Lady Dragon, offspring, king, queen, anonymous, child, Kish*

The curious royal inscription AG 35: 777 (RIME 1: KIŠ E1.7.40) originates from the Early Dynastic Tell Agrab. This royal inscription (cuneiform text, transliteration, and translation) has been published several times and has also generated some scholarly discussion. It is notable that this inscription mentions the Lady Dragon (written as MUNUS.UŠUMGAL) and her offspring (probably son). This is an unresolved problem because it is not possible to identify who this Lady Dragon was. It is possible that the Lady Dragon was a name or epithet worn by, for example, a highly respected princess, queen, or high priestess, but it is unlikely to have been based on Mesopotamian personal names from the 3rd millennium BCE. It is also possible that this high priestess (if she was one) embodied a goddess in a sacred marriage ritual and gave birth to the future ruler of Kish (although this is purely an assumption).

Anyway, similar cases are known to us from the late 3rd millennium BCE from Sumer. For example, Gudea, Sumerian ruler of the Lagaš II dynasty (22nd century BCE), was born as a result of a sacred marriage rite and he called his mother a goddess. Thus, it can be assumed that a certain king of Kish (if he was king) called himself the son of the Lady Dragon. However, this mystery remains unsolved, and (based on the available evidence) we do not know for sure who the royal scribe was who composed the text, nor who the Lady Dragon was. The author of article therefore assumes that it was the unknown King of Kish who, among other things, called himself the son/offspring of the Lady Dragon.

VLADIMIR SAZONOV, PhD, leading research fellow at the Estonian Military Academy; associate professor of ancient Near Eastern Studies at the University of Tartu

Sissejuhatus*

Varadünastilisest¹ Tell Agrabist² on pärit üks omapärane kuninglik raidkiri — AG 35: 777.³ Taolisi raidkirju pole rohkem leitud. Seda teksti on mitu korda välja antud ja see on tekitanud ka teaduslikku poleemikat (Steible 1982 II: 199–200 AnAgr. 2; Cooper 1986: 18–19 Ki 2; Braun-Holzinger 1991: 123 G 50; Nowicki 2016: 38).

Douglas Frayne, kes tõlkis ja avaldas raidkirja teksti viimasena, on tähistanud selle kui KIŠ E1.7.40 (RIME 1: 59), s.t tekst on Kiši kuningriigist. Tema arvates on siin mainitud Kiši valitseja tütar või poega, kelle nimi pole säilinud, kuid kes esineb epiteediga ‘Emand Draakoni järeltulija’ —

* Käesoleva artikli pühendab siinkirjutaja hea kolleegi ja sõbra Märt Läänemetsa 60. sünnipäevale. Autor tänab dr Peeter Espaki kriitiliste märkuste eest.

1 Edaspidi VD e varadünastiline periood (2900/2800–2335 eKr) muistses Mesopotamias (Sumer ja Akad). VD jaguneb mitmeks alaperioodiks: VD I (u 2900–2750 eKr), VD II (u 2750–2650 eKr) ja VD III (u 2650–2335 eKr). VD III jaguneb omakorda alaperioodideks VD IIIa (2650–2500) ja VD IIIb (2500–2335 eKr) (vt lähemalt Sazonov, Espak, Johandi 2017: 42–43).

2 Tell Agrab asub 102 km Kišist põhja poole, mis võib Frayne'i oletusel viidata sellele, et tekstis mainitud LUGAL KIŠ ('Kiši kuningas') oli ka päriselt Kiši linnriigi valitseja, mitte isik, kes lihtsalt kandis tiitlit LUGAL KIŠ (RIME 1: 59).

3 Väljakaevamisnumber. Raidkiri asub Iraagi muuseumis Bagdadis (RIME 1: 59).

DUMU MUNUS.UŠUMGAL (RIME 1: 59). Stefan Nowicki on arvamusel, et MUNUS.UŠUMGAL on naissoost, kuid lisab, et raidkirja enda koostaja sugu on võimatu kindlaks määrata:

Ühel väga huvitaval juhul ei ole nimi säilinud (või võib-olla pole seda kunagi kirjutatudki), kuid naist kirjeldatakse kui draakonit (MUNUS.UŠUMGAL). Samas raidkirjas nimetatakse autorit ‘Emand Draakoni järglaseks’, mis muudab soo tuvastamise võimatuks (Nowicki 2016: 38).

Alljärgnevalt on esitatud teksti esmakordne tõlge eesti keelde (lähtudes Frayne’i väljaandest — RIME 1: 59). Raidkiri **KIŠ E1.7.40⁴** on üles tähen-
datud sumeri kiilkirjas, kuid pole teada, kas seda tuleb lugeda sumeri või akadi keeles.

1’) [XX⁵]

2’) LUGAL KIŠ

3’) DUMU

4’) MUNUS.UŠUMGAL (GAL:MUNUS:UŠUM)

Tõlge

1’–4’) [XX], Kiši kuningas, Emand Draakoni järglane (poeg/tütar).

Kommentaar

Nii on tõlkinud Frayne, kuid tema interpretatsioon tundub siinkirjutajale üpriski vaieldav, sest ta oletab, et isik, kes lasi selle teksti koostada, võis olla Kiši valitseja tütar või poeg (RIME 1: 59). Ka Nowicki ei paku mingit muud varianti. Seega katsume analüüsida seda lühikest ja keerulist teksti, lähtudes selle sisust, sõnadest ja struktuurist. Esimene rida, mis on hävinud, sisaldas tõenäoliselt kuninglikku nime. Selles on Frayne’il õigus, kuigi Nowicki toob välja, et seda nime võib-olla üldse polnudki seal (Nowicki 2016: 38).

4 Mis puudutab raidkirja ennast, siis on oletatavasti tegu tüüpilise votiiv- ehk pühendus-tekstiga, mida on VD ajastust omajagu säilinud.

5 Arvatavasti mingi kuninglik nimi.

LUGAL KIŠ

Teksti teisel real on vaid kuninglik tiitel LUGAL KIŠ, mis tähendab sumeri keeles 'Kiši (linnriigi) kuningat' või laiemalt kogu Põhja-Sumeri hegemooni/kuningat (vt Maeda 1981; Winter 1986; Seux 1965; Sazonov 2016: 38). LUGAL KIŠ oli kuningliku tiitlina väga tuntud juba VD ajal Sumeris, kuid seda kasutasid nii Kiši linnriigi kui ka teiste Sumeri linnriikide valitsejad, kes saavutasid ülemvõimu Sumeris ning sel juhul kasutati seda (Põhja-)Sumeri linnade (ülemvalitseja) tähenduses (Sazonov 2020: 174, 179).

DUMU

Sumerikeelne sõna DUMU on Frayne'i tõlkes 'järglane', ja tõesti, seda saab tõlkida nii 'laps' kui ka 'poeg' või 'tütar', kuid kõige sagedamini esineb sumeri tekstides DUMU tähenduses 'poeg'. Pennsylvania Ülikooli Sumeri sõnaraamatus (edaspidi ePSD) on kirjas, et sõna **d u m u** oli kasutusel VD IIIa, VD IIIb, Vana-Akadi, Lagaš II, Ur III, Vana-Babüloonia ja Kesk-Babüloonia ajastutel. Seda kirjutati kui **d u m u** ja **d u₅ - m u**, mille akadikeelne vaste on *maru* — 'poeg' (ePSD, <http://psd.museum.upenn.edu/nepspd-frame.html>).

MUNUS.UŠUMGAL

ePSD sõnastikus on **u š u m g a l** tõlgitud kui 'draakon' ja see esineb erinevatel ajastutel — VD IIIa, VD IIIb, Lagaš II, Vana-Babüloonia ja I eelkristliku aastatuhande tekstides kirjaviisidega **u š u m g a l** ja **u₃-šu-gal**, mis tähendab 'suurt draakonit', 'suurt madu'. Akadikeelne vaste on tuletatud sumerikeelsest sõnast ja see on *ušumgallu*.⁶ Sõna **MUNUS**, mis on enne sõna **UŠUMGAL**, tähendab 'naist', 'naissoost isikut', antud juhul võib see tähendada ka 'emandat'.⁷ Seega saab **MUNUS.UŠUMGAL**-i tõlkida kui 'emand draakon/madu' või 'naine-draakon/madu'.

6 <http://psd.museum.upenn.edu/nepspd-frame.html>

7 <http://psd.museum.upenn.edu/nepspd-frame.html>

Järeldused

Ainus, mida saab kindlalt öelda, on see, et isik, kes raidkirja koostas, oli suure tõenäosusega kuninglikust soost ning selles osas nõustub siinkirjutaja Frayne'i jt teadlastega. Samas võis see nimetu isik väga tõenäoliselt olla kuningas (pole siiski välistatud, et võis olla ka lähedane sugulane). Kuid miks kuningas? Siinkirjutaja väidab, et tegu on siiski valitsejaga, sest NN isiku järel tuleb tavapärase kuningatiitel Kiši kuningas (LUGAL KIŠ), kes lisaks kandis kummalist epiteeti Emand Draakoni poeg. Lähtuvalt ülalmainitust pakun järgmise tõlgenduse (jättes Frayne'i jt tõlked ja interpretatsioonid kõrvale):

1'–4') [NN jumalale? valitseja nimi?], Kiši kuningas, Emand Draakoni poeg [pühendas X eseme]

Arvan, et teksti koostaja oli oletatavasti tundmatu Kiši kuningas, kelle nimi pole säilinud, ja ta oligi Emand Draakoni poeg, sest DUMU tähendas sumeri keeles nii 'last' kui ka 'poega' ja varadünastilistes raidkirjades esineb DUMU ainult ühes tähenduses — poeg. Oma argumendile kaalu lisamiseks toon võrdluseks ühe teise sarnase varadünastilise (VD IIIa) teksti **Ur-Nanše E1.9.1.24a**, mis on pärit Lagaši linnriigist, mis asus Kiši linnriigist mitusada kilomeetrit lõunas. See tekst on paremini säilinud kui **KIŠ E1.7.40**.

Tegu on Lagaši I dünastia valitseja Ur-Nanše tekstiga (RIME 1: Ur-Nanše E1.9.1.24a), kus Lagaši kuningas Ur-Nanše on Gu-NI.D[U] nimelise isiku poeg:

1. dnin-ğír-su
2. [ur]: dna[nše](dna[nše]-[ur])
3. [lugal]-lag[aš](NU11.[BUR].LA)
4. dumu gu-NI.[DU]
5. lakuun (?)

Tõlge

1–5) Jumal Ningirsu jaoks [Ur]-Na[nše], Lag[aši] [kuningas], Gu-NI.D[U] poeg, lakuun(?) (RIME 1: 110)

Kui vaadata teisigi VD IIIa ajastu sarnaseid tekste, siis joonistub välja järgmine mudel: NN jumalusele, NN (linna) kuningas, valitseja tiitel, (NN poeg), X asja tegi (nt pühendas/ehitas).

Seega saab oletada, et Emand Draakoni järglane pole mitte keegi teine kui mõni Kiši VD ajastu valitsejatest — nt En-Mebaregisi või ta poeg Akka Kiši I dünastiast, aga neid Kiši valitsejaid oli teisigi. Nimetame siin neist vaid mõnda: Dadasig, Mamagala, Ku-Baba jne (Kiši II, III ja IV dünastiatest). Kuna Kiši valitseja nimi jääb lahtiseks, siis pole välistatud, et Emand Draakon ise võis olla valitsejanna, sest teame, et Kiši III või IV dünastia rajaja oli naissoost isik, keegi Ku-Baba (RIME 2: 50), kuid siinkirjutajale tundub see vähetõenäoline, kuivõrd Kišist pole rohkem naisvalitsejannasid teada. Samas pole Sumeri VD IIIa ajastule haruldane kõrgpreestrinnade ja valitsejannade nimetamine ametlikus titulatuuris — see esineb vähemalt ühes linnas, Uris. Uri I dünastia üks silmapaistvamaid valitsejaid Meš-Ane-pada (25. saj eKr) kandis lisaks LUGAL-i ehk kuninga tiitlile ka sellist tiitlit nagu *templi-prostituudi abikaasa*. See võis tähendada, et Meš-Ane-pada naine oli Uri linna tähtsas templis kõrgpreestrinna (Дьяконов 1959: 220). Alljärgnevalt on toodudki üks Meš-Ane-pada raidkiri, kus mainitakse Meš-Ane-padat „nu-gig-preestrinna abikaasana“:

1) mes-an-né-pà-da

2) lugal-kiš.KI

3) dam nu-gig

(RIME 1: Mes-Ane-pada E1.13.5.2: 392)

Tõlge

1) Meš-Ane-pada

2) Kiši kuningas

3) nu-gig⁸ preestrinna abikaasa

Veel üks lahendamata probleem tekib Emand Draakoni (MUNUS.

8 Sumerikeelne *nu-gig* kõlas akadi keeles kui *qadištum* või *ištarištum* ning nemad olid teatud tüüpi preestrinnad (seotud templiprostitsutsiooniga) (RIME 1: 392; Sazonov 2015: 74).

UŠUMGAL) identifitseerimisega. Võimalik, et Emand Draakon oli mingi nimi või hüüdnimi või epiteet, mida kandis näiteks mõni väga austatud printsess, kuninganna või kõrgpreestrinna, aga vaevalt lähtus see Mesopotaamia isikunimedest (Di Vito 1993). Võimalik et see kõrgpreestrinna kehastas mõnda jumalannat püha abielu rituaalis ja sellest sündiski tulevane Kiši kuningas. Selliseid analoogiaid on meil teada hilisemast ajast. Nimelt Lagaši II dünastia valitseja Gudea sündis ka püha abielu riituse tulemusena ja ta nimetas oma ema jumalannaks. Nii võib oletada, et mingi Kiši kuningas nimetaski ennast Emand Draakoni pojaks.

Lõppmärkus: igal juhul jääb mõistatus lahendamata ja me ei saagi (tuginedes olemasolevatele andmetele) kindlalt teada, kes oli see kuninglikust soost raidkirja koostaja, nagu ka seda, kes oli Emand Draakon. Siinkirjutaja oletab, et see oli meile tundmatu Kiši kuningas, kes muuhulgas tituleeris end Emand Draakoni pojaks.

Kirjandus

Braun-Holzinger, Eva Andrea 1991. *Mesopotamische Weihgaben der früh-dynastischen bis altbabylonischen Zeit* (= HSAO 3). Heidelberg: Heidelberg Orientverlag

Cooper, Jerrold, S. 1986. *Sumerian and Akkadian Royal Inscriptions I: Pre-sargonic Inscriptions* (= The American Oriental Society Translation Series 1). New Haven, 1986

Di Vito, Robert A. 1993. *Studies in Third Millennium Sumerian and Akkadian Personal Names. The Designation and Conception of the Personal God* (Studia Pohl: Series Maior, Dissertationes scientifiæ de rebus orientis antiqui 16). Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico

Дьяконов, Игорь М. 1959. *Общественный и государственный строй Древнего Двуречья: Шумер*. Москва: Издательство восточной литературы.

ePSD = *The Pennsylvania Sumerian Dictionary*. — <http://psd.museum.upenn.edu/> (viimane külastus 27.7.2022)

Maeda, Tohru 1981. "King of Kish" in Pre-Sargonic Sumer. — *Orient* 17, pp. 1–17

Nowicki, Stefan 2016. Women and References to Women in Mesopotamian Royal Inscriptions: An Overview from the Early Dynastic to the End of Ur III Period. — *Studia Orientalia Electronica*, 4, pp. 36–52

RIME 1 = **Frayne**, Douglas R. 2008. *Presargonic Period* (2700–2350 BC). (The Royal Inscriptions of Mesopotamia: Early Periods, Vol. 1.) Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press

Seux, Marie-Jean 1965. Les titres royaux 'šar kiššati' et 'šar kibrāt arba'i'. — *Revue D'Assyriologie et D'Archéologie Orientale*, 59, pp. 1–18

Sazonov, Vladimir 2015. Kuningavõim ja kuninglik templipoliitika Sumeris ja Akkadis 2500–2154 eKr. — *Mäetagused*, 60, 71–94

Sazonov, Vladimir 2016. Universalistic Ambitions and Claims of Divine Origin of Sumerian and Akkadian Rulers. — *Alter Orient und Altes Testament*, 390/4, pp. 30–61

Sazonov, Vladimir 2020. Mõningad märkused nelja ilmakaare kuninga ja jumal-kuninga kontseptsiooni kohta Sumeris ja Akkadis 3. at eKr. — *Mäetagused*, 78, lk 173–184

Sazonov, Vladimir; **Espak**, Peeter; **Johandi**, Andreas 2017. Vana-Lähis-Ida ajalugu 3500–2000 eKr. Mesopotaamia ajalugu kiilkirja tekkest kuni Uus-Sumeri riigi languseni. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Steible, Horst 1982. *Die altsumerischen Bau- und Weihinschriften*. Teil II: *Kommentar zu den Inschriften aus "Lagaš"*. Inschriften ausserhalb von "Lagaš" (= FOAS 5/1-2). Wiesbaden: Steiner Verlag.

Winter, I. J. 1986. Eannatum and the "King of Kiš"? Another Look at the Stele of the Vultures and "Cartouches" in Early Sumerian Art. — *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, 76, S. 205–212